

Nacionalizam je nenormalna normalnost

Krenut ćemo s Vašom knjigom koju ste promovirali pred kraj godine i koja je izazvala oduševljenje na regionalnoj intelektualnoj sceni (o njoj je, između ostalih, pisao i Viktor Ivančić). Da li ste zadovoljni knjigom i po čemu je ona važna za ovdašnji kulturni prostor?

Knjigu je objavila izdavačka kuća Buybook polovinom ove godine i nosi naslov *Rasprava o miru i nasilju* s podnaslovom: *(geo)politika rata – (geo)politika mira – studije mira*. Ja mogu kazati da su refleksije na knjigu u regiji i u ovoj zemlji, u kojoj je čitanje sekundarna djelatnost, inspirativne i da je njen sadržaj izazvao pažnju na različitim stranama dejtonskog četverokuta. Rekao bih da me raduje spoznaja da je moguće i u ovakvu nasilnu militarističku kulturu unijeti nemir utopijskim diskursom koji zaziva promjenu ključnih naracija i koncepata. Debatirao sam vrlo teške fenomene, kao što su dejtonska BiH, stalna reprodukcija nasilja, dominacija nacionalizma kao jedne kulture smrti i nasilja, i nisam bježao od toga da te fenomene kritički motrim iz jednog emancipatorskog ugla. Raduje me mogućnost da u našoj zajednici debatiramo fenomen mira i nasilja, ne na uobičajen način, nego koristeći neke nove teorijske uvide, pojmove i koncepte koji nas mogu približiti razmišljanju da je moguće svijet nasilja postepeno transformirati u svijet mira. Ako je to moje vjerovanje krajnje utopijsko, a kada vidimo kakva je stvarnost oko nas – naravno da jeste, dozvolite mi da ja imam pravo na mišljenje koje remeti zbilju. Bojiti svijet samo i samo crnim bojama surove realnosti je puka deskripcija postojećeg stanja i uvijek ide naruku samo najgorim ideologijama.

Da li ćete se složiti sa mnom da je izbor Donalda Trumpa najvažniji događaj nakon pada Berlinskog zida?

Vaša ocjena je vrlo smiona zato što ne možemo još suditi o tome kakva će biti Trumpova politika i kakve će biti globalne posljedice te politike, ali možemo da izvodimo neke zaključke iz činjenica kako je Donald Trump došao na vlast najmoćnije zemlje svijeta i šta bi u vrijednosnom i geopolitičkom smislu mogao zastupati takav čovjek. To sigurno neće biti siguran svijet jer on nudi obećanja koja, da bi se realizirala, moraju proizvesti različite vrste konflikata. S druge strane, on je limitiran ograničenjima funkcije predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, jer ipak ta funkcija nije diktatorska, nego demokratska. Nevjerovatno je da se u dvadeset prvom stoljeću, u vremenu telekinetičke i megavirtualne civilizacije, vraćamo nečemu što smo mislili da je završena historija. Vraćamo se konceptima najprimitivnijeg nacionalizma, rigidnih ksenofobnih politika, i u takvom svijetu populizam dobija snažan zamah, što su sve elementi proizvodnje svijeta budućnosti na premisama nasilja. Veliki broj ljudi ne razumije da svojim nedjelovanjem i načinom glasanja doprinosi vrlo izglednom trijumfu najgorih ideologija. Većina ljudi postane svjesna da se desilo nešto strašno tek kada se to strašno stvarno desi, a dok se ne desi to strašno je ogromnoj većini prihvatljivo. Sjetite se fašizma, sjetite se totalitarnih sistema... To populističko prihvaćanje *trampizma* je implikacija svijeta u kojem će strašno mnogima biti blistavo. Mislim da uplovljavamo u svijet u kojem će velike sile postati još bitniji igrači na svjetskoj sceni a da će male zemlje biti još irelevantnije u reprodukciji svjetske historije i da će nadnacionalni identiteti, kao, naprimjer, Evropska unija, biti ugroženi kako iznutra obnovom starih evropskih nacionalizama tako i od strane očekivanog trijumfa nacionalističkih i nacionalnih politika, koje postaju važnije od jedne opće ljudskosti, od razvoja i kreiranja čovječanstva koje nužno nije limitirano idejom granice, međe, sukoba... To nikako ne može biti dobar svijet. A ako u taj imperijalni i nacionalistički kazan dodamo varijablu ekstremiz-

ma i terorizma, koji neće naprosto otići iz svijeta, kao globalnu posljedicu možemo imati jačanje ksenofobije, islamofobije, anti-semitizma, daljnji razvoj feudalnih i opresivnih diktatura u pred-demokratskim društvima širom planete. Sve su to realne indikacije da će nova dionica svijeta biti obilježena onespokojavajućim nasiljem.

Koliko će Trumpova pobjeda imati implikacije na Bosnu i Hercegovinu? S obzirom na uvjeravanja ovdašnjih vlasti da se ništa značajnije neće dogoditi, ko zaista vjeruje da se ništa neće dogoditi s američkom vanjskom politikom nakon Trumpove pobjede?

Ja ne raspolazem konkretnim informacijama ko će sve činiti administracijsku kohortu Donalda Trumpa i ko će i da li će iko na relevantan način biti zadužen za Balkan i BiH. Neosporno je ozbiljan gubitak za BiH to što je jedna administracija koja je krearala Dejtonski mirovni ugovor i koja je poznavala u dobroj mjeri stanje u BiH na političkom zalazu. Dolazi struktura koja ne mora znati ništa o BiH i kojoj podjela BiH može biti najprirodnija stvar. S druge strane, nije lako mijenjati vanjskopolitičke principe SAD-a bez obzira na to koja administracija dolazi u Bijelu kuću. Ne može novi američki predsjednik tek tako poništiti najveći mirovni uspjeh američke vanjske politike posljednjih decenija. Ja bih rekao da je važno imati dobru diplomaciju, koja neće čekati šta će se desiti i koja će iskoristiti predanost dosadašnjih američkih politika dejtonskoj državi za snažno lobiranje u smjeru daljnjeg produciranja BiH kao bitnog dijela američkog *imperiuma*. Amerika je vanjski garant opstanka BiH kao političke zajednice i ja sam sklon vidjeti tu garanciju kao dominirajuću tendenciju i u prvim godinama Trumpovog geopolitičkog pozicioniranja. Podsjećam da je u nedavnom saopćenju Američke ambasade u BiH na jedan vrlo suptilan način poručeno da vladi Sjedinjenih Američkih Država nikako ne mogu odgovarati ljudi koji krše međunarodni ugovor koji je honorirao Washington i da SAD-u ne

moгу odgovarati ljudi koji ne priznaju vladavinu zakona u vlastitoj državi. U svom negativnom vrijednosnom odnosu prema Donaldu Trumpu nikada neću zanemariti interesnu osnovu koja nam kaže da unutar republikanskih struktura, naročito zakonodavnih, imamo snažne personalitete, koji, na tragu konzervativnog dogmatizma u međunarodnim odnosima i izgrađenog moralnog imperativa, ne mogu pristati na rušenje bh. suvereniteta od bilo koje moći, a naročito američke. To je konopac za koji se treba hvatati u izgradnji bilateralnih odnosa s novim struktura-ma moći u Washingtonu. Smatram da je Bosni i Hercegovini od krucijalnog interesa da bude najbliži saveznik bilo koje američke administracije.

Teza Emira Suljagića je da se Bosna i Hercegovina treba približiti Srbiji, odnosno samim time i nekom novom frontu koji bi činile Rusija i Turska, jer se njemu čini da Evropska unija prestaje biti bitan faktor, a put do Evropske unije nas vodi preko Hrvatske. Da li Rusija i Turska mogu biti alternativa Evropskoj uniji koju mi danas prepoznajemo kroz Kolindu Grabar-Kitarović?

Nikada nije dobro biti bez alternative. Sjedinjene Američke Države su s Dejtonskim mirovnim ugovorom Bosnu i Hercegovinu uvele u strukturu svoga *imperiuma*. Sjedinjene Države su još uvijek naj-snažnija svjetska sila bez obzira na opadanje moći i jedine mogu ujediniti vojnu, tehnološku, ekonomsku, kulturnu i političku moć u jednu moć. Bez takve podrške BiH ne može postati članica Evropske unije i bez takve podrške prisustvo ovako slabe države u EU nije garancija njenog opstanka. Smatram da je za BiH najbolje biti članica EU a da pritom geopolitička moć koja stoji iza tog članstva bude u najužoj vezi sa SAD-om.

Možemo li se složiti da je politički događaj u Bosni i Hercegovini bio Dodikov referendum? Važnije od referenduma su same reakcije ili izostanak reakcija. S ovim Dodikom, koja je

budućnost Bosne i Hercegovine i da li je neka vrsta novog građanskog rata neizbježna?

Izgledi za građanski rat postoje. Nadam se da će s protokom vremena više rasti mirovni potencijali nego potencijali nasilja i tu nadu zasnivam ne samo na svom mirovnom uvjerenju nego i na iščitavanju geopolitičkih kodova, gdje pokušavate pronaći pozitivno za BiH u moru negativnog. Ne bismo se trebali zavoditi samo Dodikovom retorikom. Vrlo je važno da tu grotesknu kulturu zavođenja, koju Dodik kontinuirano proizvodi, novinari proglašavaju dosadnom i da se ne osvrću, gotovo u ritualnom iščekivanju Dodikovih retoričkih suspekcija, na svaku njegovu pomahnitalu tiradu. S druge strane, ključne ideje i koncepte budućih procesa ne treba nužno vezati za pojedine personalitete. Tako da je od samog Dodika važnije uočavanje mogućeg potencijala za integraciju Bosne i Hercegovine nego jahanje na pesimističkom talasu stvaranja uvjeta za disoluciju zemlje. Zato je vrlo važno, bez obzira na kvalitet nove američke administracije, snažno insistirati da se unutrašnja integracija i izgradnja zemlje uvijek podupre jednim prijateljskim odnosom prema vladi SAD-a. Ipak sam u ovom momentu optimist više nego pesimist i vjerujem da su kriteriji destrukcije zemlje u velikoj mjeri izlapjeli. Naravno, nikada ne treba potcijeniti taj faktor, ali su kriteriji integracije zemlje prisutni; oni su više prisutni u sferi antipolitičkog aktiviteta i građanstva nego u sferi klasičnih političkih stranaka, mada postoje neke naznake i indicije da ta ideja jedne zbiljske integracije BiH nije pobijedena i da bi mogla rasti. A poruke koje šalje predsjednica Hrvatske glede BiH negacija su onoga zbog čega zemlje žele da uđu u Evropsku uniju. To nam samo govori o slabosti vanjske politike EU, koja još nije dostigla nivo racionalne centralizacije i nivo zdravog razuma, nego je još uvijek na nivou imaginacije, tako da predmetni govori predsjednice Hrvatske nisu evropski govor, nego upravo pripadaju diskursu nacionalizma, o kojem sam prije govorio, a taj diskurs izdaja je temeljnih vrijednosti Evropske unije.

Jedan ste od kreatora Jahorinske deklaracije, koja se nedavno pojavila u javnosti. Nudi li ta Jahorinska deklaracija optimizam i istinu?

Meni generalno političke stranke zbog svoga djelovanja u posljednjih dvadeset i nešto godina izazivaju gađenje. Kao odgovoran javni čovjek koji misli svojom glavom, procijenio sam da nekada nastupe momenti koji zahtijevaju intervenciju uma u prostor djelatne politike. Znači, Amere, čovjek mora učiniti šta može. Nacionalizam caruje na svim našim stranama i to već ima elemente patologije kao normalnosti. Nacionalizam je nenormalna normalnost, a svi drugi, pa tako i vi i ja, mi nismo normalni. Nacionalisti uvjeravaju građane Bosne i Hercegovine da između nas ne postoji nikakav nivo moguće međunacionalne identifikacije i taj stav su proglasili normalnom atribucijom našeg svijeta. Budući da je nivo gađenja zbog stalne reprodukcije takve dehumanizirajuće naturalizacije građana BiH dosegao, kada sam barem ja u pitanju, kritični moment, smatrao sam da ljudi koji ne pripadaju nijednoj političkoj opciji trebaju pokušati pronaći mogućnost da zainteresiraju političke subjekte koji barem inicijalno mogu biti s onu stranu nacionalizma da stanu iza jedne deklaracije koja bi takve političke stranke obavezala na političko djelovanje koje baca izazov dotupjeloj žabokrećini banalnih nacionalizama. Nažalost, takvih stranaka gotovo da nema. Stranke koje su pokazale volju da pokušaju sebe pronaći u tom političkom polju su SDP, DF i Građanski savez. Silno sam želio da važni element te moguće i željene nove politike bude i Naša stranka kao socijalliberalni politički subjekt koji na razini općinskih izbora pokazuje najbolji smisao za lokalne politike, i vremenom će sigurno doći i do progresa rezultata Naše stranke i na općim izborima. To je obećavajuća politička platforma i njihov izostanak mi smeta, ne upirući prstom u bilo koga zašto i Naša stranka nije dio planinarske deklaracije. No ja se nadam zajedničkom djelovanju ne samo nabrojanih stranaka nego i drugih koji su spremni prevladati današnje darove tripartitnog etničkog nacionalizma. Ja se nadam

da nabrojane stranke mogu prevladati svaki nacionalizam, mada sam svjestan i da među potpisnicima deklaracije ima osoba s kojima ne dijelim istu sliku svijeta, koji, vrlo moguće, nisu svjesni svog, većinskog nacionalizma, ili ga namjerno ne žele biti svjesni. No “svaki čovjek je mnogo ljudi”, i uvjeren sam da se širenjem područja emancipatorske agende mogu desiti progresivne i integrirajuće transformacije pojedinaca i stranaka u smjeru izgradnje liberalnog građanskog društva i države zasnovane na nacionalnoj ravnopravnosti kao specifičnom preduvjetu našeg zajedničkog putovanja u slobodu. Šta ćemo, to je tako, mada uvažavam i drugačije uvide. Po mome uvidu, ključni smisao deklaracije je ohrabriti i uvjeriti ljude da mi, građani BiH, zbog svojih različitih imena ne možemo unaprijed biti osuđeni na partikularnu etno-nacionalnu političku reprezentaciju. Zašto bi to bilo tako kada ljudi koji odu iz ove zemlje i, recimo, politički se angažiraju nisu unaprijed primorani na partikularnu političku reprezentaciju.

Kako bi Sarajevo kao glavni grad Bosne i Hercegovine trebalo funkcionirati da se nebošnjaci koji žive u njemu ugodno osjećaju?

Treba stvarati uvjete unutar javnog prostora da se razarajućoj kritici izvrgnu sva ona mišljenja, bilo svjesna ili nesvjesna, unutar bošnjačkog intelektualnog i političkog ambijenta koja proizvode naracije tipa “evo, dali smo Hrvatima ovo, dali smo Srbima ono”, i slično. To je s jedne strane odvratno i nekulturno, a s druge strane to je rodno mjesto bošnjačkog nacionalizma. Ko ste vi da kažete kako dajete nekome ovo ili ono? To se često čuje u izjavama SDA i njihove intelektualne elite. Ljudi koji to nesvjesno koriste trebaju shvatiti kakvo zlo nacionalizma stoji u tom, po njima, benignom i dobrohotnom daru. A oni koji to svjesno rade protivnici su BiH, jednako pokvareni kao oni koji smisao naše zemlje vide u stvaranju tri odvojena nacionalna grunta. Kada takav, nazovimo ga SDA način mišljenja, postane politički aktivizam, vi proizvodite novi oblik političkog i kulturnog djelovanja koji stvara uvjete za

istinsku negativnu transformaciju društvene zbilje tako što djelujete na buduće generacije u kojima proizvodite budući bošnjački nacionalizam kao čistu notornost i očekivanu pojavu. Kao stvar u svijetu. Jedan od najvećih problema bošnjačkog nacionalizma je dugotrajni spor između emancipatorske konstitucije nacije u evropskom smislu riječi i konstitucije nacije kao umeta. Zbog prirode ideologije vodeće bošnjačke politike, Bošnjaci se dekonstituiraju kao nacija i rekonstituiraju kao muslimani. Taj trend se mora pokušati zaustaviti jer će, brže nego što mogu pomisliti akteri muslimanske zbilje, ta zbilja, odnosno narod neozbiljen u toj zbilji, taman dok bude uživao u plodovima slobodne vjere, izgubiti tlo pod nogama. Mislim da je to također jedna vrsta bošnjačkog nacionalizma, religijskog astralnog nacionalizma, koja, nažalost, uspijeva i koja ne pridonosi razvoju BiH. Toga je, recimo, svjestan Dodik, pa snažno ohrabruje te procese autobosnjačke denacionalizacije kao naročitog, religijskog oblika bošnjačkog nacionalizma.

Naš zajednički prijatelj Drago Bojić kaže: “Neosporno je da bošnjački nacionalizam postoji, ali ga srpski i hrvatski nacionalisti svjesno i zlurado potenciraju kako bi skrenuli pozornost s vlastitih nacionalizama i kako bi se sve izjednačilo. Pritom pokušavaju dva najveća bosanskohercegovačka zla devedesetih godina – genocidnu tvorevinu Republiku Srpsku i etnički očišćenu Herceg-Bosnu – produkt srpskog odnosno hrvatskog nacionalizma, retroaktivno opravdavati sadašnjim bošnjačkim nacionalizmom.” Šta kažete na ovu tezu?

To je tačno, nema se tu šta dodati. Mi decenijama prisustvuje-mo trijumfu beščutne, arogantne svijesti o tome šta se desilo u posljednjem ratu. Moćnici obnavljaju mrzilačke etnoteritorijalne, nacionalističke i šovinističke koncepte sa svjesno ugrađenom ideologijom zaborava na rodno mjesto tih koncepata, a rodno mjesto su ubijeni ljudi, masovni zločini, ljudi odvedeni u logore... a da niko od nosilaca tih politika ne osjeća potrebu da se auten-

tično i istinski s velikom poniznošću sjeti tih ljudi i da na svoju politiku primi institucionalni grijeh zbog počinjenih zločina te s priznatim grijehom krene dalje u proizvodnju politika prijateljstva. Naprotiv, upravo se iz današnjeg konteksta, iz ambicije proizvodnje svojih nacionalnih država, na svim našim stranama, potpuno poništavaju ljudske žrtve, a koje su plod “oslobodilačkih nacionalnih politika” u posljednjem ratu. To treba pod hitno zaustaviti. Bez mnogih ljudi koji su sposobni da se izdignu iznad divljeg nacionalizma svoje stranke i da se izdignu iznad ideje koja je ubijala i odvodila ljude u logore, bez takvih ljudi koji će na moralnoj osnovi dovesti u pitanje političko naslijeđe kojemu pripadaju, mi ćemo se samo vrtjeti u krug, stvarajući novu spiralu nasilja.

*Razgovarao Amer Bahtijar,
portal Tačno, Mostar, 30. 12. 2016.*